

Natalia Brożyna

Referaat over het kindbeeld van Janusz Korczak in zijn Koning Matthijsje de Eerste en in Mosje en Reizele van Karlijn Stoffels

Ik hoop dat Vlaamse studenten dankzij mijn referaat met een klassieker uit de Poolse jeugdliteratuur vertrouwd zullen worden. Ik zal het namelijk over het boek Koning Matthijsje de Eerste hebben. Het boek is in de jaren '20 van de vorige eeuw geschreven en in de jaren 80 in het Nederlands vertaald. Eigenlijk komen veel van de Poolse klassieke kinderboeken uit het interbellum. Een zeer belangrijke persoon is de auteur van dat boek, Janusz Korczak. Ik zal in het begin over hem en over zijn pedagogische ideeën vertellen en dan over het kindbeeld dat uit deze ideeën voortvloeit. De theorie ga ik vervolgens toetsen aan zijn boek Koning Matthijsje de Eerste. Het verhaal rondom Janusz Korczak heeft echter ook andere schrijvers geïnspireerd, bv. Karlijn Stoffels. Haar boek Mosje en Reizele is misschien beter onder de studenten bekend. Ze heeft het in haar boek over Janusz Korczak en zijn huis voor weeskinderen en ik dacht dat het interessant zou zijn om te kijken hoe ze de ideeën van Korczak dan weergeeft in Mosje en Reizele. Ik stel me dan ook de vraag: welk kindbeeld spreekt uit haar boek? Kortom: Mijn referaat gaat over het kindbeeld van Janusz Korczak – in zijn Koning Matthijsje de Eerste en in Mosje en Reizele van Karlijn Stoffels.

Om te beginnen, een paar woorden over Janusz Korczak. Hij heette eigenlijk Henryk Goldszmyt, werd in 1878 geboren in een joods gezin in Warschau. Hij was arts, schrijver, maar vooral een zeer goede, zeer invloedrijke pedagoog. Wat maakte van hem zo'n goede pedagoog? Hij was geen theoreticus die vanuit zijn ivoren toren zijn pedagogische principes bedacht, maar zijn theorie ontstond uit zijn dagelijks contact met de kinderen. Vanaf 1911 stond hij aan het hoofd van een joods weeshuis. Toen de oorlog uitbrak, werd het weeshuis naar het getto verplaatst. Hij voelde zich zo betrokken bij het lot van kinderen dat hij niet inging op het aanbod van kennissen om te vluchten. Deze moedige daad zou hem uiteindelijk het leven kosten, want in 1942 werd hij met zijn kinderen vergast in het vernietigingskamp in Treblinka. Sindsdien is hij op veel manieren herdacht; in veel landen zijn er Janusz Korczak-verenigingen, ook in Nederland en Vlaanderen; verder is er ooit een kinderboekprijs naar hem genoemd, en 1978 was het Internationale Janusz Korczak-jaar.

Dan wil ik nu wat toelichting geven bij zijn pedagogische ideeën. De kern van zijn opvattingen komt neer op het inzicht dat kinderen een onderdrukte klasse vormen, een zogenaamd 'proletariaat op kleine voeten'. Daarom heeft hij zijn leven lang gestreden voor kinderrechten. Eén ervan was het recht van het kind op de dag van vandaag. Dat was kritiek op het feit dat een kind de hele tijd op iets moest wachten, dat hij eerst in de toekomst iemand zou worden. Of het recht van het kind op de dood. Dat klinkt misschien raar. Ik leg het uit aan de hand van een citaatje uit Mosje en Reizele: 'Als je een kind alles verbiedt wat gevaarlijk is, dan gaat het misschien niet dood, maar leven doet het ook niet' (M&R). En nog zo'n voorbeeld: Het recht om te zijn wat hij is. Dit houdt in dat ook de negatieve eigenschappen van het kind gerespecteerd moeten worden, en dat het kind zich op eigen kracht kan verbeteren.

Behalve de rechten heeft Korczak ook in beperkte mate zelfbestuur in zijn weeshuis ingevoerd. Heel praktische dingen: een kinderparlement, een kinderkrant, een kinderrechtbank. Wat was ten slotte het kindbeeld van Janusz Korczak? Zeker geen verlicht kindbeeld want dat houdt het idee in van het kind als mens in wording, een zaadje waaruit een mens zich kan ontwikkelen. Nee, kinderen zijn volgens hem volwaardige wezens. Maar het was ook geen romantisch kindbeeld. Dus geen idealiseren, geen kind als metafoor voor een paradijselijk verleden. Korczak had zeker geen idyllische visie op het kind, het kind is volgens hem niet zuiver en onbedorven. Hij kende de kinderen daarvoor te goed. Zijn kindbeeld kan dan als realistisch worden bestempeld.

Dan komt het eigenlijke gedeelte van mijn referaat, namelijk de bespreking van Koning Matthijsje de Eerste van Janusz Korczak en Mosje en Reizele van Karlijn Stoffels. Het verhaal in het eerste boek draait rond de 6-jaar-oude Matthijsje die zijn vader moet opvolgen als koning van een niet nader bepaald land. Het hoofdpersonage beleeft veel avonturen, neemt deel aan een oorlog, sluit vrede, voert hervormingen in, reist naar de menseneters. Hij laat de kinderen regeren en werken en de volwassenen stuurt hij naar school. Een beetje van de omgekeerde wereld dus. Alles loopt dan mis, er heerst chaos, er breekt een nieuwe oorlog uit en dit keer verliest hij. Hij wordt eerst ter dood veroordeeld, maar dan toch naar een onbewoond eiland gestuurd. In de hervormingen van Matthijsje herkennen we ook het pedagogisch concept van Janusz Korczak, het kinderparlement dus en de strijd om respect voor kinderen. Maar men zou zich kunnen afvragen: Zou het feit dat de zelfbeschikking van kinderen mislukt ervan getuigen dat Korczak aan zijn levenswerk twijfelde? Ik denk dat het meer van het ongeloof van Korczak getuigt in de wereld zoals hij is (hard, corrupt, meedogenloos) dan van het ongeloof in de kinderen. En als men de wereld wil veranderen, moet men bij de kinderen beginnen, dat is de conclusie. We zien hier vooral de realistische kijk van Korczak op de wereld.

Ik wil nu even stilstaan bij de impliciete lezer van dat boek. Het is een 8-plusser die veel moet aankunnen. Oorlog, corruptie, bedrog, het droevige einde, de menseneters worden heel realistisch beschreven. Er zijn dan recensenten die de primitieve voorstelling van de wilde mensen bekritisieren, ik vind dat persoonlijk ook niet helemaal geslaagd, maar misschien is dat iets dat kinderen wel aan het lachen brengt. Wat het kindbeeld betreft, beklemtoont de auteur de individualiteit van elk kind. De kinderen in het boek zijn heel verschillend. Matthijsje roept bewondering op, hij heeft een goed hart, goede bedoelingen, maar weinig ervaring. De vriend van Matthijsje, Freek, is een straatjongen. Hij is 12 en hij rookt en drinkt alcohol, hij is vulgair, zelfbewust en hij bedriegt zijn vriend. Aan het einde bekent hij toch zijn schuld en toont berouw. De dochter van de koning van de menseneters, Kli-Kli, is een dapper, sportief, eerlijk, wijs en energiek meisje. Alle kinderpersonages zijn waardevol als zodanig, ze zijn of ze willen vlakbij de natuur zijn. Ze zijn fantasierijk en competent, maar soms irrationeel. Zo beslist Matthijsje op een dag om aan alle kinderen in het land een chocoladereep cadeau te geven.

Over Mosje en Reizele zal ik alleen een aantal punten aanhalen. De plot is als volgt: een bejaarde Israeli herinnert zich zijn verblijf in het joodse weeshuis van dokter Korczak in Warschau tijdens de tweede wereldoorlog. Daar is hij verliefd op Reizele. Het is een ontzettend mooi, ontroerend boek. Wat de pedagogische opvattingen van Korczak betreft, vindt men in Mosje en Reizele tal van voorbeelden. Drie keer wordt het recht van het kind op zijn dood aangehaald, in verschillende situaties. Ook het boek Koning Matthijsje wordt genoemd; wat een belangrijke rol speelt is de zelfbeschikking en de kinderrechtsbank. De impliciete lezer is een 12-plusser, het is geen onwetend of onschuldig kind. Het is een kind dat de specifieke soort van humor kan waarderen en dat ook de vele zinspelingen kan begrijpen. De kinderpersonages in het boek zijn geëmancipeerd zoals dat hoort in het weeshuis van Korczak. Maar Karlijn Stoffels gaat een beetje verder dan Korczak, want ze richt zich ook tot een ouder kind, bijna een volwassene. Ze deinst er niet voor terug om over seksualiteit te schrijven, een thema dat bij Korczak nauwelijks voorkomt. Dat hangt zeker samen met de ontwikkelingen binnen de moderne maatschappij.

Ik kom stilaan bij het einde van mijn referaat. Om af te ronden zou ik willen zeggen dat het me erg verheugt dat de ideeën van Janusz Korczak kunnen voortleven in werken van moderne kinderboekenschrijvers.

Primaire literatuur

Korczak, Janusz: Koning Matthijsje de Eerste, Van Goor 1990.

Stoffels, Karlijn: Mosje en Reizele, Querido 2002.

Secundaire literatuur

Berding, Joop W.A. 'Janusz Korczak en Guus Kuijer: Pedagogiek en kinderliteratuur' in: Doc.bl.kinder-jeugdlit. Vol. 4 (1990) afl. 15.

Brouwer, R. 'Pedagoog zijn? Kind worden! Leven en werken van Janusz Korczak: enkele verbindingslijnen met het heden' in: Typoscript reeks vol. 16.

Boonstra, Bregje 'Gettovlecht' in: De Groene Amsterdammer 20/11/1996.

De Graef, Herman 'Een weeshuis in Polen' in: Leesidee Jeugdliteratuur 02/1997.

De Vos, Marjoleine 'De pijnlijke geschiedenis van een weeshuis' in: NRC-Handelsblad 15/11/1996.

Joosen, Vanessa, Katrien Vloeberghs: Uitgelezen Jeugdliteratuur. Ontmoetingen tussen traditie en vernieuwing, Lannoo Campus 2008.

Teeuwen-Opheij, Nel 'Het recht van kinderen. Janusz Korczak: leven, werk en denken' in: Onderwijs en Opvoeding 36 (1984) no. 5.

TS 'Jeugdboek van een in Treblinka gedode kindervriend "Koning Matthijsje de eerste" in: De Standaard 24,25/10/1981.

Van der Meulen, Marjo 'Janusz Korczak. Leven voor en met kinderen' in: Parool 1/07/1982.

Van Duin, Lieke 'Het debuut van het jaar' in: Trouw 4/12/1996.

Van Raephorst, Marijke 'Koning Matthijsje de Eerste. Humoristisch-ironisch sprookje over de harde werkelijkheid in Polen' in: Verkenningen op het gebied van de jeugdliteratuur XII 1981/82.

Cursus "Ontmoetingen in de jeugdliteratuur" 2010-2011

